

monografičnih preiskavah posameznih avtorjev, medtem ko je sintetični pregled ostal le pri kratkem očrtu v Stanojevićevi enciklopediji (istoriografija, le v izdaji v cirilici); po l. 1945 smo ga z različnih strani večkrat skušali pridobiti za celotno obravnavo razvoja srbske historiografije, toda misel je vselej odbijal ter tako prepustil nalogo svojemu nasledniku, ki ga pa danes med srbskimi zgodovinarji še ne vidimo. Sprva je po l. 1945 še nadaljeval svoj študij historiografije in vsaj glede Orbinija in Raića tudi dokončal svoja starejša dela, a vse bolj je postajalo središče njegovega dela srbsko srednjeveško pravo, ki sta mu bili poleg številnih razprav in treh samostojnih publikacij posvečeni tudi zadnji dve Radojčičevi knjigi, nova izdaja Zakonika cara Stefana Dušana s prevodom in komentarjem (1960) ter na novo odkriti Zakon o rudnicima despota Stefana Lazarevića (1962).

Za prof. Radojčiča je pomenila l. 1920 Ljubljana namesto Beograda gotovo delno razočaranje, ki ga ni mogla do kraja potešiti niti sorazmerno visoka raven študentov v seminarju — to je še pozneje vselej hvalil — niti nedvomni uspehi pedagoškega dela v njem. Ljubljana mu je bila do konca nekoliko tuja, še celo pa so bila na fakulteti tako med profesorji kakor med študenti trnjeva tla za srbsko-jugoslovanske koncepcije, ki jih je imel nalogo predstavljati in jih je nekoliko patetično in tudi zgodovinsko oporečno vpletel — brez razumevanja nacionalnega vprašanja v stari Jugoslaviji — v nastopno predavanje (Ideja našeg narodnog jedinstva u srpskoj i hrvatskoj historiografiji, Njiva I, 1921, 221—238); to mu je tudi zapiralo pot do pravega razumevanja slovenskega zgodovinskega razvoja in prav v konfliktu teh dveh razvojnih črt je zaradi želje po prekomernem povzdigu vojvodinskega omladinskega gibanja napak razrešil tudi edino vprašanje slovenske zgodovine, katerega se je lotil (Ljubljanskega kongresa 1870).

Bogo Grafenauer

IVAN GRAFENAUER

Zgodovinski časopis se spominja dne 29. decembra 1964. leta v Ljubljani umrlega akademika profesorja dr. Ivana Grafenauerja (rojenega 7. marca 1880 v Veliki vasi v Ziljski dolini), ne le zato, ker je bil sodelavec Zgodovinskega časopisa in član Zgodovinskega društva, marveč tudi in predvsem zategadelj — čeprav zgodovina ni bila njegova ožja stroka — ker je v svojem obsežnem znanstvenem opusu v obilni meri prispeval k razjasnitvi, spopolnitvi in rešitvi marsikaterega vprašanja tudi iz ožje zgodovinske stroke.

Po svojih študijah je bil Grafenauer slavist, mimo slavistike je pa študiral tudi germanistiko. V slavistiki so mu bili na dunajski univerzi učitelji Jagić, Jireček, Vondrák, Murko in Rešetar. Ti in pa lastne študije, ki jih je stalno poglobljal, so ga napotili do raziskovalnih potov, ki jih je sam nakazal v začetku svoje razprave o stiškem rokopisu iz 15. stoletja (Dom in svet 29, 1916, 239), ko je zapisal, da je bila starejša slovenska literatura doslej obravnavana preveč zgolj s stališča jezikoslovca, ne pa kot dokazilo o sočasnem kulturnem življenju; na nekem drugem mestu pa pravi Grafenauer: ohranjene tekste je treba proučevati v zvezi, v katerih so nastali in živeli, ne smemo jih izločiti iz celotne jezikovne in književnozgodovinske zveze; na ta način nam bodo vedeli povedati marsikaj iz zgodovine in življenja naših prednikov.

S teh vidikov je Grafenauer proučeval, maloštevilne sicer, slovenske srednjeveške tekste, ki so pomembni ne le za jezikoslovca, marveč tudi za zgodovinarja, pa je pri tem prišel do vsega vpoštevanja vrednih izsledkov, dobrodošlih tudi zgodovinarju v ožjem pomenu te besede.

Na prvem mestu med slovenskimi srednjeveškimi teksti, ne le po starosti zapisa, marveč tudi po pomembnosti so spomeniki imenovani freisinški, trije teksti zapisani okoli leta 1000. Grafenauer razpravlja o njih v vrsti svojih razprav (*Poglavje iz najstarejšega slovenskega pisemstva*, Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino 8, 1931, 103—106; *O pokristjanjevanju Slovencev in pričetkih slovenskega pisemstva*, Dom in svet, nova knjiga 2, 1934; *Karolin-*

ška kateheza ter izvor brižinskih spomenikov in Čina nadb ispovedajoštim se, Razprave Znanstvenega društva 13, 1936; Starobavarska [svetoemmeramska] molitev v starem slovenskem in strsl. jeziku, Slovenski jezik 1. 1958).

Grafenauer proučuje freisinške spomenike zlasti kar se tiče njihove odvisnosti s sočasnimi in starejšimi molitvenimi in drugimi obrazci, primerja jih s temi, proučuje seveda tudi njihove odnose do starocerkvenoslovanskih tekstov. V slovensko kulturno zgodovino v širokem pomenu te besede spada, če z Grafenauerjem ugotavljamo, da so obrazci, kakršni so nam ohranjeni v zapisu iz dobe okoli leta 1000 po svojem nastanku in prvih sicer neohranjenih zapisih za okoli 200 let starejši, da segajo nazaj v prvo dobo širjenja krščanstva med Slovenci. Tudi ne morejo biti freisinški spomeniki osamljeni primerki tovrstnih tekstov, kvečjemu so to glede osamljene ohranitve. Tako je Grafenauer prišel po svojih poteh do marsikaterih izsledkov in zaključkov, do katerih sta glede nastanka in zapisa freisinških spomenikov po svojih poteh prišla zgodovinar in paleograf.

Proučevanje freisinških spomenikov in vobče tradicije slovenskega pismenstva je pripeljalo Grafenauerja do vprašanj, kako se je med Slovenci širilo krščanstvo v najstarejši dobi. V to problematiko spada, mimo zgoraj navedene razprave *O pokristjanjevanju Slovencev*, še razprava *Irsko-anglosaška misijonska metoda in slovensko pismenstvo in ustno slovo*, Zbornik zimske pomoči, 1944. To so razprave, ki obravnavajo delno čisto historična vprašanja, kot je kronologija starokarantanskih knezov ter način in metoda uvajanja prvega krščanstva med karantanske Slovence. Grafenauer je s svojimi izvajanja marsikje dopolnil izsledke zgodovinarjev, ni pa zajel problema v celoti.

Nadaljnji slovenski srednjeveški tekst, ki je pritegnil Grafenauerjevo znanstveno zanimanje, je snovno in krajevno zvezan z njegovo ožjo domovino, deželo ob Zilji na Koroškem. To je tekst, ki je znan pod imenom celovski rokopis, z vpisi treh molitev, ki ga pa Grafenauer sedaj imenuje tudi rateški rokopis. O njem piše Grafenauer najprej v razpravi *Poglavje iz starejšega slovenskega pismenstva*, Časopis za slov. jezik, književnost in zgodovino 8, 1951. 68—102. Ko pa mu je podpisani dal na razpolago prepise listinskih tekstov iz 14. in 15. stoletja, ki se nanašajo na Rateče in Kranjsko goro na Gorenjskem in jih hrani Nadškofijski arhiv v Ljubljani, je Grafenauer napisal razpravo *Celovski rokopis iz Rateč, podružnice beljaške prafare pri Mariji na Zilji* (SAZU, Razred za filološke in literarne vede, Razprave 3, 1958). V tej razpravi je Grafenauer pojasnil okolje in kraj, kje, kako in zakaj so slovenski teksti v tako imenovanem celovškem rokopisu nastali. Proučuje njihov jezik, zgodovinsko okolje in paleografijo ohranjenega teksta. Vse kaže na nastanek v drugi polovici 14. stoletja, sama uporaba rokopisa pa v vas Rateče in ondotni okoliš v zgornji dolini reke Save, ki je bil naseljen od koroške strani. Proučevanje kolonizacije v dolini zgornje Save, pa proučevanje cerkvenoupravne razdelitve tukaj in na Koroškem okoli spodnje Zilje je zgodovinarju zlasti dobrodošlo.

Kot se je pri študiju freisinških spomenikov in celovškega rokopisa izkazal Grafenauerjev način proučevanja kot povsem pravilen in za znanstvene izsledke ploden, to je vključevanje ohranjenih tekstov v nepretrgano tradicijo slovenskega pismenstva v srednjem veku, njihovo obravnavanje v stalni povezavi s historičnim in obče kulturnim razvojem in okoljem, tako velja isto tudi za tretji večji slovenski tekst iz srednjega veka, za stiški rokopis iz prve polovice 15. stoletja. Razpravo *Stiški (ljubljski) rokopis* je objavil Grafenauer v časopisu Dom in svet 29 (1916), 239—243, 311—316. Izsledke ali pa vsaj zelo sprejemljive domneve Grafenauerjeve glede stiškega rokopisa so kasnejše raziskave še potrdile. Kaže se, da je pisec vsaj nekaterih slovenskih zapisov moral biti Ceh, ki so ga husitske vojne pregnale v samostan Stično na Dolenjskem. Po Grafenauerju je rokopis s slovenskimi teksti datirati v dobo okoli leta 1428.

Ivan Grafenauer ni bil le literarni zgodovinar s širokimi kulturnohistoričnimi pogledi, ni bil le dialektolog, ki so mu bili zlasti koroški govori vse do zadnjega posebnosti pri srcu, marveč — skoraj bi dejali — predvsem narodopisec. Od prvih let znanstvenega dela so ga pritegovali problemi s področja narodopisja. Zlasti pa se jim je posvetil v zadnjih desetletjih svojega življenja.

Kot pri študiju srednjeveških slovenskih tekstov je tudi pri proučevanju slovenskega narodopisja Grafenauer širok, vključuje svoja proučevanja v okvir tudi zgodovinskega dogajanja in vobče kulturnih razmer. Na primer že v svoji prvi narodopisni razpravi *O »Duhovni brambi« in nje postanku*, s podnaslovom *Donesek k zgodovini praznoverja med Slovenci* (Casopis za zgodovino in narodopisje 4, 1907), je pritegnil in uporabil tudi zgodovinske podatke. In tako tudi v dolgi vrsti svojih nadaljnjih razprav in samostojnih del s področja narodopisja. »Zgodovino« in historične motive obravnava Grafenauer na pregleden način v publikaciji *Narodopisje Slovencev*, 2. zvezek (1952). Vera starih Slovanov in Slovencev, njihovo pravo in družbene razmere, zgodnje krščanstvo in fevdalni red, vse to odseva iz mnogih slovenskih narodnih pesmi in pripovedk; pa tudi mnogoteri zgodovinski dogodki, vpadi razbojnikov iz »zamorskih« krajev, »štiftarji«, križarske odprave, boji s Turki in še drugo. Grafenauer sam pravi, kako mu je novo pot v etnologiji pokazala kulturnohistorična smer v etnologiji preprostih kultur in da je »to kulturnohistorično metodo prenesel na preučevanje narodopisja visoke kulture slovenskega naroda, pa jo spojil s primerjalno književnozgodovinsko metodo. In ta doslej v svetovni etnografiji še ne-uporabljena kulturnozgodovinsko-literarnoprimerjalna metoda je prinesla pri preučevanju naših pesmi kar lepe sadove« (Slovenski etnograf 3/4, 1951, 431).

Ta spominski članek ne omenja ostalega ogromnega dela, ki ga je Ivan Grafenauer opravil na področjih literarne zgodovine, dialektologije in narodopisja. Zgodovinski časopis je želel le pokazati, kako moramo biti zgodovinarji globoko hvaležni Ivanu Grafenauerju za tista dragocena dognanja s področja študija starejših slovenskih tekstov pa narodnih pesmi in pripovedk, ki so obogatila marsikatero poglavje starejše slovenske zgodovine.

Milko Kos

ALMA SODNIKOVA

Alma Sodnikova se je rodila v Ljubljani 23. III. 1896 v rodbini trgovskega poslovodje Urbana Zupanca. V Ljubljani je dovršila osnovno šolo in klasično gimnazijo ter maturirala leta 1915. V letu 1916 se je poročila z Alojzijem Sodnikom, ki je bil profesor na tehniški srednji šoli v Ljubljani in je umrl leta 1935. V letu 1919 se je vpisala na filozofsko fakulteto tedaj ustanovljene ljubljanske univerze, izbrala kot glavni predmet filozofijo, kot stranska predmeta pa slavistiko in pedagogiko ter končala svoj študij z doktoratom iz filozofije leta 1923. V letih 1923/26 in 1928 se je specializirala za zgodovino filozofije na dunajski univerzi pri znanih strokovnjakih prof. Gomperzu in Reiningerju ter privatnem docentu Kainzu. Že kot študentka, nato pa po doktoratu je opravljala kot pomožni asistent asistentske posle v filozofskem seminarju ljubljanske univerze (1922—1924, 1927—1932). Leta 1932 ji je bila priznana njena knjiga *Zgodovinski razvoj estetskih problemov*, Lj. 1928, kot habilitacijsko delo in nato je bila v letih 1933—1946 privatni docent za zgodovino filozofije. V letih pred drugo svetovno vojno je bila večkrat na študijskih potovanjih v Italiji in Franciji, udeležila se je kongresa filozofov v Pragi leta 1934 in z referatom kongresa v Parizu ob 300-letnici Descartesovega dela leta 1937. Leta 1946 je postala izredni, leta 1951 redni profesor za zgodovino filozofije. V letu 1952-53 je bila dekan filozofske fakultete, verjetno kot prva žena, ki je v Jugoslaviji dosegla to čast. Leta 1959 je bila na lastno prošnjo upokojena. Vendar pa je še dalje predavala kot honorarni redni profesor, kolikor ji je to dopuščala njena bolezen, vse do svoje smrti v Ljubljani v noči med 12. in 13. februarjem 1965.

Alma Sodnikova je izšla iz šole ljubljanskega filozofa Franceta Vebra in v njenih prvih spisih je zelo močan Vebrov vpliv. Pozneje pa prevlada pri njej interes zgodovinarja, pri čemer sta ji mnogo pomagali njena klasična izobrazba in njena dunajska šola. Njeno osnovno prizadevanje postane, da zgodovinsko verno dožene podatke o posameznih filozofskih mislecih, predvsem pa bistvo njihove filozofske doktrine, če redko pa še izraža svoje stališče do teh doktrin.